

RESULTATEN DRAAGVLAKVERKENNING EDELHERT IN DE GELDERSE POORT

Arno van der Kruis en Luc Adolfse

April 2016

1. VAN BETEKENIS NAAR DRAAGVLAK

1.1 EDELHERTEN IN DE GELDERSE POORT

Het edelhert is al langer onderwerp van gesprek in het gebied rond de gemeente Berg en Dal, maar tot vorig jaar vooral nog in beperkte kring. De meeste lokale stakeholders hadden er tot voor kort nog weinig beeld bij. Over het algemeen is ook het publiek wel te spreken over de 'riviernatuur' die ontstaan is in de Millingerwaard. De animositeit die 20 jaar geleden ontstond bij de start van natuurontwikkeling in de Millingerwaard lijkt verdwenen en natuurbeheerders, agrariërs, gemeenten en andere belanghebbenden hebben ervaren dat de 'soep niet zo heet gegeten wordt als ie wordt opgediend'. Samenwerking loont en er zijn veel positieve effecten voor het landschap te behalen, zo is gebleken.

Edelherten toelaten in het gebied zou daarom voor veel mensen een volgende logische stap zijn in natuurontwikkeling van het gebied. Een raadpleging van sleutelpersonen bestaande uit diverse lokale organisaties (petit comité) bevestigde dit. De komst van edelherten is voor de meesten een aantrekkelijk perspectief, maar niet tegen elke prijs. Goed beheer, kleine aantallen en afbakening van het gebied zijn randvoorwaarden. Net als in overleg met lokale ondernemers en bewoners bepalen waar wel, waar niet en op welke manier.

Het edelhert is een iconisch dier dat in de ogen van verschillende stakeholders steeds iets anders vertegenwoordigt. Draagvlak voor de komst van edelherten kan alleen gevonden worden door deze verschillende betekenissen boven water te krijgen, consequenties van het introduceren van edelherten met elkaar te bespreken en lokale kennis en deskundigheid uit te wisselen om mogelijke knelpunten en gevolgen te doordenken en gaandeweg op te lossen.

Om dit voor elkaar te krijgen is een traject doorlopen met lokale stakeholders en bewoners. Dit traject bestond uit een drietal bijeenkomsten, keukentafelgesprekken met agrariërs, uitwisseling en analyse van relevante documenten en onderzoeken en een excursie naar een vergelijkbaar gebied. Dit onderzoek-leertraject werd allemaal samengebracht onder de noemer 'Community of practice Edelhert in de Gelderse Poort'. Het traject gaf de gelegenheid om alle mogelijk invalshoeken en betekenissen van de komst van edelherten in het gebied rond gemeente Berg en Dal te verkennen. Zo is nu langs kwalitatieve weg af te leiden of en waar een mogelijk draagvlak zich aftekent. Omdat tijdens dit traject in totaal ook een behoorlijk aantal personen uit de streek een bijdrage hebben geleverd (ca. 100) en uit diverse geledingen is ook met enige zekerheid te stellen dat dit ook een representatief beeld is van wat leeft in de streek. Een kwantitatieve enquête onder de lokale bevolking zou in een vervolg een goede aanvulling zijn. Natuurmonumenten maakt hier ook in communicatieve sfeer al goed gebruik van om te peilen hoe zij het beste met wild om zouden moeten gaan, maar dit instrument dient ook om bewustwording onder de leden tot stand te brengen over alle verschillende aspecten die met wild samenhangen zoals afschot van dieren.

1.2. COMMUNITY OF PRACTICE ALS WERKWIJZE

De grote diversiteit aan beelden, wensen en verwachtingen ten aanzien van edelherten brachten we bij elkaar door deskundigen en geïnteresseerden deel te laten nemen aan de Community of Practice edelhert Gelderse Poort (COP edelhert GP). Binnen deze COP werden tijdens creatieve sessies scenario's doorgesproken aan de hand van de vraag 'Is het edelhert welkom in de Gelderse poort?' Het gaat hier om een nieuwe vorm van maatschappelijke participatie bij natuur, waarbij onderlinge dialoog en gezamenlijk leren centraal staat. Uitgangspunt van de COP werkwijze is dat visies en analyses gedeeld worden en dat men elkaar informeert vanuit een bereidheid de bestaande praktijk te vernieuwen. De uitkomst van dit traject is onzeker, maar er wordt wel voortgebouwd op kennis die beschikbaar is, zoals de verkenning die

was uitgevoerd door VHL Studenten "Edelherten van Wald tot Waard". Deze kennis werd ook gedurende het hele traject beschikbaar gesteld via een online kennismap. De verkregen inzichten werden getoetst aan concrete situaties, onder meer tijdens een excursie naar de Gelderse Vallei. De onderlinge dialoog stond centraal waarbij er geen sprake kon zijn van een veto recht. Het ging immers niet om standpunten of het innemen van een gezamenlijk standpunt. De COP geeft de leerervaringen door over de grenzen van organisaties en sectoren heen. Verschillende partijen kunnen hiermee hun eigen afweging maken om de potentiële ontwikkeling die uit de leerervaring naar voren komt mogelijk te maken.

2. DE RESULTATEN VAN DE COMMUNITY OF PRACTICE EDELHERT GELDERSE POORT

De deelnemers aan de COP edelhert GP vertegenwoordigen een breed scala aan maatschappelijke groepen; landbouw, natuurbeheer, faunabeheer, natuureducatie, overheid en betrokken burgers. Er is grote betrokkenheid geweest vanuit alle geledingen bij het vergaren van kennis, het uitspreken van zorgen, maar ook het tonen van enthousiasme bij het bespreken van de verschillende scenario's, opties en knelpunten. Daarbij viel op de bereidheid om naar elkaar te luisteren en eventuele bezwaren weg te nemen. Met de betrokken terreinbeheerders Natuurmonumenten, Forstamt en Staatsbosbeheer werd in eerste instantie de bereidheid gepolst om edelherten toe te laten in het gebied. Er werden met zes agrariërs uit het gebied keukentafelgesprekken gevoerd om specifiek op de relatie landbouw – fauna in te kunnen gaan. Hierna volgde een bijeenkomst met de Landschapscommunity Duffelt, Groesbeek en Ooijpolder. Hieruit ontstond een vaste groep COP deelnemers (ca. 40). Deze kwamen tijdens twee bijeenkomsten bijeen en hielden online contact. Met name op de laatste COP bijeenkomst werd aangegeven dat de agrarische sector als geheel genomen geen voorstander was. De COP werd opgeroepen met concrete oplossingen te komen. Die concrete oplossing ontstond tijdens een verdiepingsgesprek met vertegenwoordigers van ZLTO, LLTB, Staatsbosbeheer, Faunafonds en Provincie Gelderland. Het idee van een gecontroleerde proef werd besproken. Alle verkregen inzichten rond de scenario's werden samengebracht in een online document "Verzamel en doorgeefdocument" waarin COP deelnemers nog hun eigen visie konden toevoegen, statements konden maken of ontbrekende feiten konden aanvullen. Tot slot ging de gehele COP op excursie naar de Gelderse Vallei om daar de praktijk te proeven. De opbrengst van diverse bijeenkomsten en gesprekken staan in documenten in de kennisbox, map 'Wie en wat COP Edelhert GP'.

2.1 PROBLEEMVELDEN EN FOCUS

Een rode draad in de discussie over edelherten is het verschil in opvatting over of edelherten 'gehouden dieren' zouden moeten zijn of juist 'vrij rondlopend'. Beide opvattingen houden nauw verband met dieper gelegen waardepatronen die mensen hebben over natuur. Deze patronen zijn ook duidelijk naar voren gekomen tijdens het COP traject. In het 'gehouden dieren' perspectief staat de mens centraal.

Vandaaruit bestaat er ook een fundamentele zorgplicht voor dieren. Een hert in de wei is daarbij niet wezenlijk verschillend van een koe in de wei ongeacht de herkomst. De komst van edelherten wordt in dit perspectief beoordeeld op kansen voor beleving, een mogelijk verlies aan andere gebruiksfuncties van het landschap voor de mens en op dierenwelzijn waar de mens verantwoordelijk voor is. In het 'vrij rondlopen' perspectief staat de wilde natuur centraal. Het hert zorgt in principe voor zichzelf, net zoals wilde ganzen of andere dieren dat doen. Er is een duidelijk verschil tussen de koe in de wei die daar voor productiedoelen staat en het hert waar geen productie van verwacht wordt, maar die een functie heeft in het regenereren van het ecosysteem. De komst van edelherten wordt in dit perspectief vooral beoordeeld op kansen voor meer zelfregulering van het natuurlijke ecosysteem, maar ook op het al dan niet samengaan met bestaande natuurwaarden in het gebied. De verantwoordelijkheid van de mens wordt vooral gezien als aanvulling op de natuur waar natuurlijke zelfregulatie maatschappelijk niet aanvaardbaar is of wanneer er nog niet sprake is van een volledige natuurlijk systeem bijvoorbeeld omdat belangrijke predatoren ontbreken die zorgen voor natuurlijke selectie en in toom houden van aantallen.

De COP gesprekken hebben duidelijk gemaakt dat edelherten gezien vanuit deze verschillende invalshoeken op een aantal thema's voor knelpunten kunnen zorgen. Er is gesproken over verkeersveiligheid, ruimtegebruik, ecologie, dierziektes, betrokkenheid en landbouwschade. Hieruit blijkt dat de twee perspectieven op twee manieren met elkaar verenigd kunnen worden, namelijk als gekozen wordt voor volledige scheiding van wilde natuur en maatschappelijk gebruik en door te kiezen voor een 'geleide' oplossing. In dat laatste geval lijkt er consensus te bestaan over het feit dat een beperking van het leefgebied en de aantallen dieren veel problemen kunnen voorkomen. Het grootste struikelblok is dan nog het risico van landbouwschade. Agrariërs vrezen dat de komst van het edelhert hen veel tijd en geld gaat kosten. Om die reden heeft de COP veel aandacht aan dit thema besteed. Er werden keukentafelgesprekken met een diversiteit aan agrariërs in het gebied gehouden. Met het Faunafonds werden de beleidsregels en de uitvoeringspraktijk rond faunaschade op een rij gezet. In een speciale bijeenkomst met stakeholders werden de mogelijkheden voor een betere uitvoering van beheer, schadepreventie en schadeafwikkeling besproken en de wenselijkheid een nieuwe praktijk tot stand te brengen en uit te testen in een lokale pilot bij introductie van edelherten in het gebied.

Uiteindelijk ontstonden vanuit de COP drie sporen die hierna achtereenvolgens aan bod komen. Een aantal deelnemers uit zowel de agrarische als de natuur hoek heeft een sterke voorkeur voor het uitzetten van edelherten binnen rasters in Millingen. Dit is een methode om snel te beginnen en het omzeilt het grote knelpunt van landbouwschade. Het tweede spoor is het beter regelen van afhandeling van landbouwschade door grofwild. Wie is eigenlijk verantwoordelijk en hoe kan de uitvoeringpraktijk verbeterd worden? Ten slotte wordt de 'Ketelwaldpoort' beschreven. Dit scenario van geleidelijke migratie van edelherten uit het Duitse Reichswald naar de Gelderse Poort komt bovendien als een mogelijkheid om te werken aan een vernieuwend perspectief.

3. HERTEN IN DE MILLINGERWAARD BINNEN RASTERS

3.1 DE MILLINGERWAARD ALS STARTGEBIED

De Millingerwaard is een groot natuurontwikkelingsgebied in de uitwaarden van de Waal bij Millingen aan de Rijn. Hier kunnen edelherten zonder problemen worden uitgezet binnen een raster. De voorstanders van dit scenario zien weinig knelpunten en juist heel veel kansen. Het vormt volgens hen een uitgelezen kans om het project Millingerwaard, na de grootschalige herinrichting in het kader van Ruimte voor de Rivier en het vrijkomen van industrieterrein de Beijer, een positieve "boost" te geven. Men ziet het al voor zich; een ontmoeting met een grote groep edelherten overdag in deze uiterwaard. Dat kan toeristisch-recreatief een enorme impuls betekenen.

Ecologisch gezien is het een interessante optie omdat hier natuurlijke aantallen - dat wil zeggen hoge dichtheden – edelherten kunnen leven in vergelijking met schrale zandgronden. Dichtheden tot wel 30 dieren per 100 ha zijn mogelijk, dus het tienvoudige van de stuwwalbossen. Het gaat dan nadrukkelijk wel om een beheerde populatie, want er moet wel genoeg voedsel voor de dieren en structuur in het landschap overblijven.

Ook de rivierbeheerder Rijkswaterstaat zal edelherten toejuichen omdat de dieren - meer nog dan de al aanwezige runderen en paarden - aan houtige gewassen vreten en zorgen voor een meer open landschap met minder weerstand voor het rivierwater. De grootste kostenpost is het plaatsen van rasters en wildroosters langs de onderkant van de winterdijk. De kunst is om dit zodanig te doen dat het visueel zo min mogelijk stoort en de recreatie niet beperkt. Een uitgewerkt plan uit 2010 is overigens al gemaakt en kan met een kleine moeite geactualiseerd worden.

Aan deze optie kleven alleen twee belangrijke nadelen namelijk de aanhoudende maatschappelijke discussie rond 'gehouden dieren' en het feit dat deze optie geen bijdrage levert aan de verspreiding van edelherten binnen het Nederlands Natuurnetwerk.

AANHOUDENDE MAATSCHAPPELIJKE DISCUSSIE ROND 'GEHOUDEN' DIEREN

In het natuurbeleid voor edelherten en ander grofwild in Nederland lopen twee sporen naast elkaar. In het oude leefgebied van edelherten op de Veluwe worden rasters verwijderd en worden ecoducten en andere wildpassages aangelegd die leefgebieden met elkaar verbinden. En er worden 'poortgebieden' ingericht voor de uitbreiding van het leefgebied van edelherten. Elders in Nederland worden juist weer rasters opgericht waarbinnen edelherten (en damherten) worden uitgezet in grotere en kleinere natuurgebieden. Denk aan de Oostvaardersplassen, het Weerterbos, De Amsterdamse Waterleidingduinen en het Groene Woud.

Dieren worden op deze manier in natuurgebieden uitgezet omdat natuurlijke vestiging binnen afzienbare tijd niet mogelijk is. Omdat de populatie in bewegingsvrijheid beperkt wordt door rasters krijgt het leven van de herten toch het karakter van 'gehouden' dieren. De natuurlijke populatiegroei en het ontbreken van predatoren kan tot grote aantallen dieren leiden. Het hinken op twee gedachtes blijft discussie veroorzaken over de omgang met de dieren die worden geïntroduceerd binnen beperkte gebieden. De tegenstelling met de vrije natuur gedachte en de verantwoordelijkheid van de mens komt hier verscherpt naar voren rondom dierenwelzijn, effecten op de biodiversiteit en het wel of niet ingrijpen door afschot van dieren. Gezien de maatschappelijke commotie rondom Oostvaardersplassen en Waterleidingduinen lijkt hier nog geen uitweg voor gevonden te zijn.

Een argument vóór uitzetten van edelherten in de Millingerwaard is dat het een stapsteen kan vormen in de robuuste verbinding Veluwe – Reichswald. Maar als dit niet direct gekoppeld wordt aan uitbreiding van leefgebied van edelherten in gemengde landschappen schuiven we het vraagstuk van maatschappelijk draagvlak van vrij levende edelherten naar de toekomst. Het ontnemt tevens de mogelijkheid om ervaring op te doen met locatie specifieke en gecontroleerde oplossingen. Voor het functioneren van het natuurnetwerk is het belangrijk om de grenzen te verkennen van de ruimte die de samenleving aan edelherten biedt. Ervaringen in het Weerterbos laten zien dat de hobbel om deze stap te nemen anders alleen maar groter is.

De komst van edelherten in Millingen zal dus zeker het gesprek op gang brengen over verschijning en gedrag van edelherten. Maar er is minder kans om een verhaal te laten ontstaan waar een bepaalde natuurlijkheid in zit, vanuit een verbinding met het verleden. Coûte que coûte edelherten in de Gelderse Poort kan zelfs snel uitgelegd worden als wereldvreemd. De 'poortgebieden' op de Veluwe laten zien hoe het anders kan en verschillende natuurvisies samen kunnen gaan. Daar wordt momenteel ervaring opgedaan met vrij levende populaties in gemengde landschappen. Tijdens een excursie in de Voorthuizense Poort heeft de COP uit de eerste hand kennis genomen van de succesvolle en maatschappelijk geaccepteerde kolonisatie door edelherten van het gebied tussen Putten, Voorthuizen en Nijkerk.

GEEN BIJDRAGE AAN DE VERSPREIDING BINNEN HET NATUURNETWERK

Het Nederlands Natuurnetwerk gaat uit van het idee dat edelherten in de (verre) toekomst kunnen leven en migreren van de Veluwe naar de Gelderse Poort, de Maasduinen, de Meinweg en de Eifel. Dit netwerk zal bestaan uit grotere en kleinere natuurgebieden en agrarische landschappen. Migratie van dieren kan alleen plaatsvinden in vrij levende populaties die niet gehinderd worden door rasters.

4. EEN GEZAMENLIJKE AANPAK VOOR FAUNASCHADE IN DE LANDBOUW;

4.1 BREDE VERANTWOORDELIJKHEID

Maar wat staat ons dan te doen? Het heeft geen zin naar een ander scenario dan het hiervoor aangegeven scenario van gehouden dieren in Millingen te kijken als er niet eerst een helder antwoord geformuleerd wordt op zorgen vanuit de agrariërs over bedrijfsrisico's, hoge investeringen die nodig zijn ter preventie in materieel en in uren en deregulering van de afhandeling van schade. De COP gesprekken en keukentafelgesprekken maakten dat klip en klaar helder. Agrariërs verwachten daarin een ruimhartige opstelling. Het omgaan met faunaschade kan wat hen betreft het beste worden gezien als een afkoopsom. Zij hebben zelf te maken met strenge eisen ten aanzien van toelevering en beleidsregels. Er is daarom bij hen geen ruimte voor soepelheid. En waarom zou die ruime regeling er ook niet kunnen komen? Het plaatsen van rasters bij de 'gehouden dieren' optie zou immers ook veel geld kosten. Alles heeft zijn prijskaartje.

In het Nederlands natuurbeleid geldt een zogenoemde nulstand voor zwijnen buiten de speciaal voor zwijnen aangewezen leefgebieden. Bij een nulstand heeft de faunabeheerder de taak om alle dieren af te schieten. In Berg en Dal heerst een nulstand, maar faunabeheerders hebben de stand nog niet tot nul terug kunnen brengen. Lokaal worden agrariërs geconfronteerd met schade in hun gewassen. Enkele agrariërs in kwetsbare gebieden grenzend aan bossen, besteden veel aandacht aan preventie in de vorm van elektrische rasters. De dassen kunnen voor agrariërs lokaal wel lastig zijn, maar de gedoogovereenkomst met schadevergoeding die men afsluit met de overheid wordt acceptabel geacht.

Naast wilde zwijnen en dassen noemen agrariërs in de COP nog tal van andere diersoorten die schade toebrengen aan gewassen. Ze besteden veel tijd en geld aan schadepreventie en hebben ervaring met procedures voor schadevergoeding via het faunafonds. Men heeft een negatief oordeel over de administratieve rompslomp, de behandelkosten en het eigen risico. De gedoogregeling voor dassen is een positieve uitzondering, hoewel men vreest voor het verder uitkleden van deze regeling. Men noemt de noodzaak voor een op maat gesneden oplossing bij de eventuele komst van edelherten. Men vindt het moeilijk om met jagers goede afspraken te maken over het beheersen van schade gevende fauna, vooral zwijnen. Men weet niet om hoeveel dieren het gaat, wat het streefaantal afschot zou moeten zijn en of dit aantal ook gehaald is. De manier waarop het in Duitsland geregeld is - waar jagers betalen voor landbouwschade, waardoor het hun belang wordt schade te voorkomen - zou dit kunnen verbeteren.

Wat nu als er edelherten naar het gebied komen? De soort is hier onbekend en er is geen ervaring met het gedrag en mogelijke schade door de dieren. Er komen berichten van de Veluwe van grote schades. Edelherten leven vaak in groepen en als er landbouwpercelen bezocht worden kan de schade dan ook zeer fors worden. De grote schades blijken incidenten op bedrijven met kwetsbare teelten in gebieden met hoge dichtheden aan edelherten. Daar is bij nader inzien sprake van een beheerprobleem. In veel andere gebieden is de situatie positiever. Zo ook in de door de COP bezochte Voorthuizerpoort. Hier leven herten in lagere dichtheden. De stand wordt effectief gehandhaafd en de landbouwschades zijn daarom gering. Deze praktijkervaringen dragen bij aan een genuanceerd beeld. Het geeft ook aan dat het al dan niet samen dragen van verantwoordelijkheden en heldere zakelijke afspraken hét verschil maken tussen mislukking en succes.

4.3 EEN BREDE WERKGROEP EDELHERT GP

In de COP bijeenkomst met stakeholders werd duidelijk dat de introductie van edelherten niet los kan worden gezien van de huidige problematiek van wildbeheer en landbouwschade. Er is in de huidige situatie al een grote behoefte aan betere communicatie, een effectiever beheer en een eenvoudiger en meer rechtvaardige schaderegeling. Acceptatie van de komst van edelherten wordt door agrariërs gekoppeld aan een verbetering van het wildbeheer, verbetering van de schaderegeling en een exit-strategie (de mogelijkheid tot het terugdraaien van de uitbreiding van het leefgebied als de landbouwschades door edelherten onaanvaardbaar hoog zijn).

Het instellen van een brede werkgroep Edelhert GP zou hier een oplossing voor kunnen bieden. Deze werkgroep zou moeten bestaan uit vertegenwoordigers van natuurbeheerders, agrariërs, faunabeheerders en overheden. Deze werkgroep begeleidt de uitvoering en monitoring van de introductie van het edelhert, maar kan ook een oplossing bieden voor de algemene onvrede die er heerst rondom fauna en de afhandeling van schade en zo schiet iedereen er wat bij op. Het licht voor de hand om breder te kijken dan alleen edelherten en direct in de afstemming ook een gezamenlijke benadering te kiezen voor grootwild in het algemeen.

5. DE KETELWALDPOORT; EEN HAALBARE EN VERNIEUWENDE AANPAK

5.1 BASISIDEE: GELEIDELIJK EN BEGELEID.

Het Nederlandse deel van de stuwwal Nijmegen-Kleve wordt aangeduid als Ketelwoldpoort. Via dit bos- en heidegebied krijgen edelherten uit het Duitse Reichswald toegang tot de Gelderse Poort. In dit scenario opent het Duitse Forstamt in de zuidwesthoek van het Reichswald, aan de grens met Nederland, het raster voor herten. Er blijft een laag raster staan om wilde zwijnen tegen te houden. Natuurmonumenten richt in de aangrenzende natuurgebieden rust- en voedselgebieden in. Langs de wegen in het gebied worden verkeersmaatregelen genomen, zoals een wild waarschuwingssysteem. Deskundigen bepalen van te voren de draagkracht van het gebied en stellen een plan op voor het beheer van de populatie op Nederlands grondgebied, in samenhang met de populatie in het Reichswald.

Zo kunnen we ons dat voorstellen: Naar verwachting gaan eerst de mannelijke dieren op verkenning in het nieuwe leefgebied. Daarna komen ook vrouwelijke dieren en kan de populatie groeien en verder migreren. In de Berg en Dalse bossen en op de Duivelsberg zijn nieuwe voedsel- en rustgebieden nodig en langs de wegen aanvullende verkeersmaatregelen. Zodra herten de Duivelsberg bereiken ontstaat de mogelijkheid dat dieren via de Ooijpolder naar de natuurgebieden langs de Waal trekken. De vestiging en de kolonisatie van het Ketelwold is een proces van vele jaren. De migratie naar de Gelderse Poort komt pas daarna in beeld. Het is een geleidelijk en begeleid proces.

5.2 ZO NATUURLIJK MOGELIJK, MAAR BINNEN MAATSCHAPPELIJKE GRENZEN.

De uitbreiding van het leefgebied van de edelherten zal zo natuurlijk mogelijk plaatsvinden. Door kennis van de ecologie en het gedrag van de soort kan voldoende goed voorspeld worden hoe de populatie zich gaat ontwikkelen en welke gebieden benut gaan worden. Het Forstamt, de beheerder van het Reichswald, kan de hertenpopulatie, de zogenoemde bronpopulatie voor de Ketelwoldpoort, zodanig beheren dat een geleidelijke instroom van herten naar Nederland ontstaat. Men kan als het ware de hand aan de kraan houden. In het Nederlandse deel, de bos- en heideterreinen van Natuurmonumenten, worden rust- en voedselgebieden voor de herten ingericht, zodat de dieren zich binnen de grenzen van natuurterreinen beschermd en op hun gemak voelen.

Het edelhert, de grootste diersoort in Midden Europa, spreekt tot de verbeelding. De imposante verschijning, het sociale gedrag en het imponerende geluid worden gewaardeerd door de natuurliefhebber en gerespecteerd door de jager. Het edelhert is een publiekstrekker van allure die natuurterreinen extra aantrekkelijk maakt en recreatieondernemers inspireert. Wildobservatie is een mooie aanvulling op de natuurbeleving en natuureducatie. Dit is een verhaal waar ook de stedeling die op zoek is naar avontuurlijke natuur in kan geloven. Tegenover deze positieve kanten staan de knelpunten rondom de risico's voor verkeersveiligheid en de landbouwschade en vraagstukken van dierenwelzijn bij het beheer van de populatie. De Ketelwalddoort biedt de mogelijkheid oplossingen bieden voor deze knelpunten en vrij rondlopende edelherten binnen aanvaardbare maatschappelijke grenzen te brengen.

5.3 OPLOSSINGEN VOOR KNELPUNTEN

LANDBOUWSCHADE

De risico's van de komst van edelherten op agrarische bedrijven hebben betrekking op dierziektes, schade aan gewassen. Er zijn preventieve maatregelen nodig die investeringen vragen in tijd en geld.

De veterinaire risico's zijn niet nul, maar blijken wel erg laag te zijn. Reeën kunnen dezelfde dierziektes overbrengen als edelherten. De aanwezigheid van reeën in het gebied wordt door agrariërs niet als probleem ervaren. Edelherten houden doorgaans meer afstand tot de stallen en door koeien bevolkte weilanden dan reeën. In dit scenario zou het aantal edelherten laag blijven en naar verhouding dus relatief weinig bijdragen aan dit risico. Door de komst van edelherten zou de totale omvang van reeën en herten samen naar verwachting zelfs omlaag gaan.

De risico's voor schade aan landbouwgewassen is het grootst in een zone van circa 500 meter grenzend aan de natuurterreinen. Het gebied van St. Jansberg en Klein Amerika en de landbouwenclave bij Berg en Dal zijn het meest risicovol. Daar worden kwetsbare gewassen geteeld zoals aardappelen, mais, bieten, graan en groenten. Maar ook kapitaalintensieve gewassen zoals druiven en asperges en teelten als aardbei en asperge met kapitaalintensieve teelt ondersteunende maatregelen zoals afdekplastic.

De ervaring leert dat herten in lage dichtheden slechts geringe schade veroorzaken aan landbouwgewassen. Maar indien edelherten landbouwgebieden bezoeken tijdens voedseltochten, dan kunnen niettemin flinke schades ontstaan, zeker bij kapitaalintensieve teelten. Het bedrijfsrisico kan, zelfs bij incidentele schade, groot zijn. In dat geval is de preventieve plaatsing van een hoog elektrisch raster het enige goede beschermingsmiddel. Dergelijke rasters zijn ook verkrijgbaar in een verplaatsbare variant, zodat bij wisselteelten percelen wisselend kunnen worden uit gerasterd. Zo'n preventiemiddel is arbeids- en kapitaalintensief. Voor het overleven risico zou een schaderegeling moeten worden afgesproken vergelijkbaar met een allrisk verzekeringspolis.

Het is ook mogelijk om het nieuwe leefgebied van de edelherten op de grens tussen natuurgebied en landbouwgebied te begrenzen met een raster. In situaties met veel doorgangen (wegen en paden) is een effectieve begrenzing echter moeilijk uitvoerbaar. Dat neemt niet weg dat rasters een rol kunnen spelen bij een op maat oplossing van een lokaal knelpunt.

De grootste bijdrage aan het voorkomen van landbouwschade wordt zoals eerder aangegeven verwacht van het goede beheer van de edelhertenpopulatie. Dat wil zeggen dat de populatiegrootte op een lage dichtheid wordt gehouden, op een niveau waarbij de herten in de natuurgebieden voldoende voedsel ter beschikking hebben. De drang om in de omliggende landbouwgebieden te foerageren zal dan minder groot zijn. Die dichtheid kan vooraf berekend worden. Met veldonderzoek naar terreingebruik en voedselbronnen tijdens de kolonisatie kan worden vastgesteld of de veronderstellingen kloppen en of de gewenste dichtheid moet worden aangepast.

RUIMTE

De ervaring leert dat edelherten het grootste deel van de tijd doorbrengen in rustige en beschutte natuurterreinen. Ze mijden bebouwing en open landbouwgebieden. Het leefgebied wordt daarom begrenst door de natuurterreinen met een buffergebied van circa 500 meter daar omheen. Als herten de Nijmeegse stuwwal gaan bevolken is het risico niet groot dat ze zich in zuidelijke of westelijk richting gaan verspreiden. Dit geldt ook voor het oostelijk gelegen, relatief open landbouwgebied in het Bekken van Berg en Dal. Verspreiding in ongewenste richting kan met hertenrasters worden voorkomen, maar dat kan gecompliceerd zijn in verband met grondeigendom en infrastructuur. Het is dan effectiever om middels afschot de ongewenste verspreiding te beëindigen.

De ruimte die de hertenpopulatie inneemt is ook afhankelijk van de populatiegrootte. Hoe meer dieren hoe groter de kans op verspreiding van dieren. In het Reichswald (5000ha) leven circa 100 dieren (voorjaarsstand). Er is een aanwas van 20 tot 30 dieren per jaar. Met sterfte en door afschot handhaaft men van jaar tot jaar dezelfde voorjaarsstand. Met de lage dichtheid van één dier op 50 ha blijkt de voedselsituatie voor de herten, zelfs in strenge winters, voldoende te zijn. Als in de Ketelwaldpoort (2500ha) dezelfde dichtheid binnen de bos- en heideterreinen wordt aangehouden, dan is er ruimte voor circa 50 dieren. Dit aantal zal dan met monitoring en gericht beheer in stand moeten worden gehouden.

Met name de St. Jansberg en ook delen van de Duivelsberg zijn drukke recreatiegebieden, sterk doorsneden met paden. Op de St. Jansberg zijn geen grotere aaneengesloten rustgebieden. Daardoor is het een problematisch gebied in de veronderstelde corridor voor herten. Kunnen ze deze 'horde' nemen en doorlopen naar rustige gebieden verderop? De ervaring in Duitsland is dat herten zich aanpassen aan (voorspelbaar) recreatief gebruik. Dieren leren een gebied kennen met de rust en onrust in ruimte en tijd en passen daar hun gedrag op aan. Loslopende honden wordt door de beheerders wel als een groot probleem ervaren. In het rapport Edelhert Van Wald tot Waard worden suggesties gedaan over het inrichten van rustgebieden als steppingstones.

VERKEERSVEILIGHEID

De meeste aanrijdingen met wild gebeuren in schemeruren. Edelherten zijn minder vaak betrokken bij aanrijdingen dan ander wild. Ze zijn wat voorzichtiger en ze leren de gevaren van verkeer op wegen ook kennen. Maar als een aanrijding plaatsvindt dan zijn de gevolgen vaak ernstiger. Het is belangrijk om de risicovolle wegen in de Ketelwaldpoort goed in kaart te brengen. Daarvan geeft het onderzoeksrapport 'Edelhert van Wald tot Waard' van Gijs Looijen e.a. (2014) een goed overzicht.

Een generieke oplossing om verkeersslachtoffers te voorkomen is de verkeerssnelheid omlaag te brengen naar 60 km per uur. Een andere methode is het plaatsen van een elektronisch wildwaarschuwingssysteem op risicoplakken. In het Reichswald zijn die reeds geplaatst. Het systeem zorgt ervoor dat naderend wild gesignaleerd wordt en dat automobilisten daarvoor gewaarschuwd worden, waarop zij de snelheid kunnen aanpassen. Deze maatregel kan eventueel genomen worden in combinatie met 'geleiding' van dieren naar een nauwere oversteekplaats.

De ervaringen in de Voorthuizerpoort kunnen een beeld geven van de te verwachten verkeersrisico's. In het gebied dat doorsneden wordt door een drietal drukke N-wegen zijn in de eerste 6 jaar van kolonisatie, bij een stand van 6 tot

10 dieren, in totaal 6 dieren aangereden. De laatste 5 jaar zijn bij een stand van 15 dieren geen aanrijdingen meer gebeurd. Op de wegen is de snelheidslimiet niet verlaagd en zijn geen waarschuwingssystemen geplaatst. Tijdig genomen maatregelen kunnen het verhoogde risico van aanrijdingen bij de start van de kolonisatie, wanneer de dieren het gebied en de gevaren nog niet goed kennen, aanzienlijk beperken.

BETROKKENHEID

Als de gesprekken met de leden van de COP iets hebben geleerd over (het vergroten van) de betrokkenheid van de diverse doelgroepen bij de introductie van het edelhert in de Gelderse Poort, is het wel het belang van het vertellen van het hele en het eerlijke verhaal. De fysieke komst van het edelhert is zelf niet zozeer het probleem: de verre vriend kan zeker een goede buur worden en helemaal als praktische bezwaren smart worden opgelost. Maar het edelhert zelf zit nog niet helemaal gebeiteld in het verwachtingspatroon van de verschillende doelgroepen. Daarom vraagt de verwelkoming van het edelhert om een goede introductie, een goed verhaal. Om een verhaal dat

volledig en transparant is. Een verhaal dat niet alleen de positieve aspecten en meerwaarde van het edelhert voor het gebied, de ecologie en de economie benoemt maar ook realistisch is en oog heeft voor de negatieve aspecten en deze onder woorden brengt. Houdt daarbij rekening met de verschillen in perspectieven op natuur en over hoe wij als mensen met edelherten zouden moeten omgaan blijven bestaan. Dat hoort nu eenmaal bij onze diverse maatschappij. En ook personen die vanuit 'vrije uitloop' perspectief denken zullen nog tijd nodig hebben om aan een nieuwe situatie te wennen. Maak duidelijk dat er in het Ketelwoldpoort tegemoet gekomen wordt aan deze verschillende perspectieven.

Dit is een belangrijke voorwaarde die ervoor zorgt dat er een verhaal ontstaat dat uiteindelijk door alle betrokkenen op zijn of haar eigen wijze kan worden verteld; vanuit het hart en het hoofd. Zowel boeren, bewoners, recreanten, de (lokale) natuurliefhebbers alsook de mensen uit de stad die wat verder weg wonen van de natuurlijke habitat van het edelhert maar wel een belangrijk deel uitmaken van het draagvlak. Het verhaal zal gaan over de fascinatie van het idee dat de edelhert ook in jouw achtertuin kan lopen maar ook over de noodzaak van afschot als andere beheersmaatregelen niet afdoende zijn om verkeersongevallen of schade aan gewassen te voorkomen. En het zal zeker ook gaan over het prijskaartje wat nodig is om de schade aan de gewassen te voorkomen of te vergoeden.

Om de betrokkenheid van de verschillende doelgroepen bij de komst van het edelhert te vergroten en het hert een warm welkom te geven, zijn er drie sleutels tot succes te benoemen waarbij de communicatiestrategie richting de vijf genoemde doelgroepen kan aansluiten.

- **Verrijking:** het is belangrijk om in te spelen op de meerwaarde van het edelhert voor elk van de doelgroepen. Daarbij kan het gaan om de zowel de ecologische meerwaarde, de positieve effecten op de economische ontwikkeling en het toerisme, het vergroten van de natuurwaarde alsook de verrijking van je woonomgeving door de komst van zo'n grote vriend (in je achtertuin) en ook de verbetering die te bereiken is op het gebied van wildbeheer en afhandeling van faunaschade.
- **Verbinding:** Het is niet zo dat er een complete radiostilte is rondom de komst van het edelhert. Er zijn al voldoende haakjes waarbij – heel natuurlijk - kan worden aangesloten. Verlangens naar vroeger, natuurontwikkeling die vraagt om het edelhert als verbinder en wegbereider, het versterken van de identiteit van het gebied. De communicatiestrategie, en het hele en eerlijke verhaal van het edelhert, doet er goed aan verbinding te zoeken met de positieve sentimenten, de huidige ontwikkelingen in economie en ecologie en samen op te gaan.
- **Inpasbaarheid:** De communicatiestrategie voor de verwelkoming van het edelhert is erbij gebaat om te benadrukken dat het gaat om de inpasbaarheid van dit dier in het gebied. Het is niet de bedoeling om de

komst van het hert te forceren en wegen te bewandelen die er nog niet zijn maar juist om de stippellijnen, welkomstseinen en kansrijke posities te benutten die er al zijn. Het edelhert neemt niet geforceerd ruimte in maar maakt juist gebruik van de ruimte die al is gecreëerd.

PETIT COMITÉ

Dhr. A. Snel, districtshoofd regio Oost Staatsbosbeheer (gespreksleider) Dhr. H. Keerweer, burgemeester gemeente Groesbeek

Dhr. M. Nillesen, voorzitter afdeling LTO

Dhr. R. de Vreeze, (secretariaat) Wildbeheereenheid "Circul van de Ooy en Millingen"

Dhr. G. Dijkstra, Beleidsmedewerker Provincie Gelderland

Dhr. H. Brinkhof, oa namens werkgroep milieubeheer Berg en Dal

Dhr. T. Meeuwissen, hoofd bureau ontwikkeling en beheer, Staatsbosbeheer

Dhr. L. Adolfse, Samenm@ - Samen met Advies

Dhr. T. Wijers, Teamleider Staatsbosbeheer

Ivo Gelsing, Recron

BEGELEIDINGSGROEP

Dhr. J. van Kuijk, beleidsmedewerker provincie Gelderland

Mw. I. Wesseling, beleidsmedewerker gemeente Berg en Dal

Dhr. T. Wijers, projectmanager Staatsbosbeheer

PROCESBEGELEIDING:

Dhr. A. van der Kruis, zelfstandig adviseur/ gebiedsdeskundige

Mw. N. van der Heijden, SMEE Advies

Dhr. L. Adolfse, Samenm@ - Samen met Advies

ADVISERING:

Dhr. G.J. Spek, Natuurlijk Fauna Advies

LITERATUURVERWIJZING NAAR BELANGRIJKE DOCUMENTEN

Gijs Looijen e.a., Edelhert van Wald tot Waard, afstudeeronderzoek, Hogeschool VHL, 2014

Geert Groot Bruinderink, e.a., Edelherten in de Gelderse Poort, Alterra rapport 1506, 2005

José Andringa, Lidwien Rey, Tien stappen naar een succesvolle Community of Practice, ISBN/ EAN: 978-90-5748-096-6, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Programma Duurzaam Door, 2014

Link naar de kennismap COP Edelhert GP en deelnemerlijst van de COP:

<https://app.box.com/s/mf7uiytkz0mzmhwld2zsaj4fwdlancff>